

Розділ 1

Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Конституційне право; муніципальне право. Філософія права

УДК 342.53

DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2019-35-6-14>

Тенденції розвитку парламентаризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів

Француз-Яковець Т.А.

*Кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного, конституційного
та адміністративного права Івано-Франківського інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, вул. Максимовича 13, 76000, Україна
тел.: (050)-51-622-75, e-mail: Frante@i.ua
ORCID:0000-0002-1224-346x*

Tendencies of development of parliamentarism in the context of modern globalization processes

Frantsuz-Yakovets T.A.

*PhD in Law, Docent,
Head of the Department of International, Constitutional and Administrative Law,
Ivano-Frankivsk Institute,
National University "Odessa Law Academy"
Ivano-Frankivsk, street Maksymovycha 13, Ukraine
tel.: (050)-51-622-75, e-mail: Frante@i.ua
ORCID:0000-0002-1224-346x*

Анотація. В статті розглядаються окремі особливості розвитку парламентаризму в умовах глобалізаційних процесів. Процеси глобалізації не можуть оминати жодне суспільство у світі, хоч би на якому етапі історичної динаміки воно перебувало. Вагоме значення має рівень геополітичної, геоеконімічної, а також і від геостратегічної відкритості суспільства. Сьогодні глобалізація призводить до зміни всього сучасного світу, національних систем, стратегій економічного, політичного та культурного розвитку. Дані процеси впливають на всі сфери, породжуючи не тільки взаємозалежність та стандартизацію умов і факторів розвитку окремих країн, але також визначають їх здатність протистояти глобалізаційним викликам та об'єднувати держави у відповідні глобальні чи регіональні структури. Глобалізація, як будь-яке явище об'єктивної дійсності, має як позитивне, так і негативне розуміння, відповідно до чого сформовано два основні напрями – глобалізм і антиглобалізм, які закладають теоретико-методологічні засади аналізу цього явища. Процеси глобалізації є настільки багатоаспектними, що в рамках однієї статті висвітлено лише досить невелику частину даної проблематики. Зокрема, дослідницька увага акцентується на проблемах демократії у перехідних суспільствах, адже однією із тенденцій сучасності є узгодження парламентаризму з принципами демократії. Сучасні глобалізаційні виклики спонукають до інтенсивних пошуків шляхів вдосконалення національних парламентів. В статті досліджується питання сучасних тенденцій структурної побудови парламентів, а також проблема збереження національної ідеології в умовах глобалізації. На сьогоднішній день національні інтереси України безпосередньо пов'язані з євроінтеграцією, тому досвід зазначених країн повинен бути використаним для удосконалення функціонування парламентаризму в Україні. На основі аналізу робляться відповідні висновки щодо можливих шляхів удосконалення функціонування парламенту та існування парламентаризму в Україні.

Ключові слова: глобалізація, парламентаризм, демократія, перехідні суспільства, бікамералізм, парламент, національні інтереси, національна ідеологія, глобалізаційні процеси.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11.

Annotation. The article deals with certain features of the development of parliamentarism in the context of globalization processes. The processes of globalization cannot bypass any society in the world, at any stage of its historical dynamics. Of great importance is the level of geopolitical, geo-economic, as well as the geostrategic openness of society. Today, globalization is changing the whole modern world, national systems, strategies of economic, political and cultural development. These processes affect all spheres, creating not only the interdependence and standardization of the conditions and factors of development of individual countries, but also determine their ability to withstand globalization challenges and to integrate states into relevant global or regional structures. Globalization, as any phenomenon of objective reality, has both a positive and a negative understanding, whereby two main directions are formed - globalism and antiglobalism, which lay the theoretical and methodological foundations of the analysis of this phenomenon. The processes of globalization are so multifaceted, so only a small part of this issue is covered in this article. In particular, in the research we focus on the problems of democracy in transitional societies, since one of the trends of the present is harmonization of parliamentarism with the principles of democracy. In this article we also examine the current trends in the structural construction of parliaments, as well as the problem of preserving national ideology in the context of globalization. Today's globalization challenges are pushing for intensive ways to improve national parliaments. Today, Ukraine's national interests are directly related to European integration, so the experience of these countries should be used to improve the functioning of parliamentarism in Ukraine. Based on the analysis, we are drawn the relevant conclusions about possible ways to improve the functioning of the parliament and the existence of parliamentarism in Ukraine.

Keywords: *globalization, parliamentarism, democracy, transitional societies, bicameralism, parliament, national interests, national ideology, globalization processes.*

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *bibl.:* 11.

Постановка проблеми

Сьогодні процеси глобалізації не можуть оминати жодне суспільство у світі, хоч би на якому етапі історичної динаміки воно перебувало. Вагоме значення має рівень геополітичної, геоекономічної, а також і від геостратегічної відкритості суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В представленому дослідженні використано праці: Барабаша Ю.Г., Войтовича Р., Гутмана Е., Догана М., Дурдинця М.Ю., Кувалдіна В., Растоу Д.А., Щедрова Г.П., Барановського Ф.В., які висвітлюють питання глобалізації, глобалізаційних тенденцій та процесів, демократії та політики, національної держави, діяльності парламенту та розвитку парламентаризму.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Питання розвитку парламентаризму не втрачають своєї актуальності. Дискусія щодо структури, повноважень та функціонування законодавчого органу нашої держави є відкритими для вирішення. Сучасні глобалізаційні виклики спонукають до інтенсивних пошуків шляхів вдосконалення національних парламентів.

З метою розгляду зазначених питань під новим ракурсом, в межах цієї статті, проведено дослідження еволюції парламентаризму в контексті глобалізаційних викликів і тенденцій.

Формулювання цілей статті

З огляду на масштабність вище окресленої проблематики, в статті здійснено спробу виокремити окремі тенденції розвитку парламентаризму в умовах глобалізаційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Глобалізація як будь-яке явище об'єктивної дійсності має як позитивне, так і негативне розуміння, відповідно до чого сформовано два основні напрями – глобалізм і антиглобалізм, які закладають теоретико-методологічні засади аналізу цього явища.

Сучасні глобалізаційні процеси проникають у внутрішньодержавну сферу через економічні, інформаційні, міжнародно-правові та інші сфери. Держава вимушена не тільки брати на себе не властиві їй раніше функції (інформаційна безпека, інноваційна діяльність), але, окрім того, модернізувати притаманні для неї функції. Протистояти глобалізаційним загрозам здатна лише сильна держава, яка має дієву систему управління, реалізує власну геополітичну стратегію розвитку, максимально оберігає свій суверенітет.

Євроінтеграційний курс, який сьогодні обрала Україна, зумовлює потребу у врахуванні сучасних тенденцій розвитку парламентаризму як запоруку досягнення світового виміру українських конституційних реалій. Сьогодні невід'ємною частиною сучасних глобалізаційних процесів у світі є модернізація сучасного конституціоналізму та парламентаризму.

Попри те, що існування парламентаризму в сучасних демократичних країнах є беззаперечне, особливості його розвитку мають свої тенденції, проблеми та суперечності. Глобалізаційні процеси є однією із причин, яка впливає на різновекторність розвитку сучасного парламентаризму.

Загалом, глобалізація визначає процес взаємопроникнення та взаємоза-

лежності сучасних соціально-економічних та суспільно-політичних процесів у світовому масштабі. Глобалізаційні тенденції долають національні кордони та відмінності. Попри те, їх вплив є різним.

В умовах глобалізації національні парламенти схильні переймати і ефективно сприймати загальноцивілізаційний досвід, в контексті як організації діяльності та процедурних питань, так і з огляду на результати такої діяльності. В останньому випадку мова йде про гармонізацію власного законодавства та приведення його у відповідність до світових стандартів.

Сьогодні ми маємо можливість спостерігати той факт, що глобалізаційні виклики спонукають до інтенсивних пошуків шляхів вдосконалення національних парламентів. Скажімо, такі тенденції знаходять своє втілення в участі національних парламентів у сфері зовнішньополітичної діяльності (участі в укладенні міжнародно-правових договорів, імплементації міжнародних угод, міжпарламентському співробітництві тощо) [1].

Сучасний парламентаризм є складним явищем суспільно-політичного життя суспільства. Роль парламентів у різних країнах відмінна з огляду на форму правління, політичні, історичні та правові традиції, їх розвиток та повноваження. Сьогодні в розвинутих демократичних країнах парламентаризм еволюціонує, з огляду на демократичний розвиток, суспільний прогрес та демократизацію суспільних відносин.

Однією із яскравих тенденцій сучасності є узгодження парламентаризму з принципами демократії. В сучасних реаліях народні представники певною мірою дистанціюються від виборців, а інколи навіть проводять політику протилежну уподобанням громадян. Це приводить до ситуації, коли конкретний

виборець не отримує ніяких переваг від власної участі в голосуванні, але його неучасть у виборах матиме ще більш негативні наслідки. Е. Гутман в даному контексті говорить, що: «Наслідки нашої неучасті в голосуванні будуть згубні як для всього демократичного суспільства, так і для будь-яких окремих громадян, які прагнуть вигод, що їх може запропонувати демократія» [3].

Загалом, демократія має включати два обов'язкових компоненти: ціннісний (досягнення консенсусу стосовно суспільно-політичного розвитку та визначення політичних процедур) та інституціональний (утворення дієвих владних інституцій, в яких повноцінно представлені інтереси різних політичних сил і організацій).

Сьогодні ми можемо спостерігати тенденції щодо певної структурної побудови сучасних парламентів, зокрема зростання кількості двопалатних парламентів. Досвід сучасних розвинених європейських демократій доводить, що двопалатний парламент часто буває більш демократичним, ніж однопалатний, і є менш вразливим для «захоплення» певною політичною силою або коаліцією таких сил із метою монополізації влади. Позапартійна верхня палата може запобігати виникненню диктату парламентської більшості нижньої палати. Двопалатність унеможливає підготовку неякісних і лобістських законопроектів, сприяє пом'якшенню вузькопартійного та міжгрупового протистояння тощо [5].

Тобто сучасний бікамералізм є показником високого рівня демократії. Зазначена модель парламенту є гарантією безперервності його діяльності, оскільки навіть у разі розпуску нижньої палати рішення з найважливіших питань може ухвалювати верхня (з подальшим їх затвердженням новосформованою за результатами виборів нижньою палатою).

Вагомим аргументом на користь двопалатного устрою парламентів має вважатися також історичний досвід тих розвинених демократичних країн (передусім Великої Британії, США та Франції), на які значною мірою орієнтуються країни з несталими традиціями демократичного врядування та парламентаризму.

З іншого боку, можемо навести аргументи критиків бікамералізму, які стверджують, що однопалатність парламентів краще узгоджується з принципами демократії, адже тільки в парламентських системах повноцінно реалізується демократичний принцип представництва з основою в загально-визнаних стандартах виборчого права. Не випадково саме з нижніми палатами пов'язують, як правило, ідею політичного представництва й загальнонародного законодавчого органу, носія народного суверенітету. Розповсюджена практика формування верхньої палати з певним відхиленням від норм демократичного представництва загострює і проблему легітиматії влади. Загрозу демократичним цінностям може становити й домінування верхньої палати над нижньою, яке може базуватися не лише на правових нормах, а й на традиціях, досвіді, особливостях політичної культури.

Якщо ж брати до уваги держави з нестійкою демократією, перехідні суспільства, то в них власне двопалатність ускладнює як реалізацію принципів представницької демократії, так і саму парламентську процедуру.

Саме парламенти у перехідних суспільствах під тиском глобалізації зазнають додаткового навантаження. Адже перешкодою адекватному сприйняттю проблем та пошуку шляхів їх вирішення стають і політична незрілість новостворених парламентів, і довготривалі дискусії в контексті глобалізації. Можна

цілком погодитись, що у таких суспільствах «замість традиційного суперництва між правими і лівими силами розгортається новий конфлікт – між прихильниками максимально можливого збереження національної самобутності та прихильниками універсалізації, інтеграції у міжнародні структури» [7]. В даному контексті надзвичайно актуальною стає проблема усвідомлення політичними лідерами і суспільством загальної місця і ролі національної держави в умовах глобалізаційних процесів. Власне, при вірному врахуванні особливостей власної країни та використанні доречних засобів, дані процеси можна використати для підвищення добробуту народу і країни.

Акцентуючи дослідницьку увагу на перехідних суспільствах, погоджуємось з твердженням, що більшості країн Східної Європи притаманне запізніле утвердження нації-держави, тобто завдання творення національної держави, а, разом з цим, і формування національного парламенту та забезпечення повноцінного функціонування парламентаризму все ще актуальне, адже далеко від завершального розв'язання. Німецький вчений Г. Бруннер вказує, що «майже всім країнам Східної Європи ще належить стати повноцінними національними державами» [6].

В даному контексті, можемо навести приклад багатоаспектної ідеологічної ситуації в сучасній Україні. Суспільний ідеал вибудовувався в різних частинах України на основі відмінних ідеологій, а тому ціннісно-нормативний потенціал національної громадянської ідентичності за цих умов є надзвичайно слабким. В свою чергу, «двоїстість» такої національної свідомості сприяла суспільній аномії та застосуванню технологій маніпулювання масовою свідомістю. Більшість вітчизняних науковців та експертів констатують наявність в українській

політико-правовій сфері такої негативної риси, як використання політичними партіями «інерції розколу», намагання домогтися найбільшої електоральної підтримки шляхом роз'єднання країни на ворожі табори [8]. Така позиція є соціально неприйнятною, стратегічно не-ефективною.

Говорячи про перехідні суспільства, маємо на увазі, власне, короткотривалий та затяжний процес переходу суспільства від одного типу суспільного розвитку до іншого саме в умовах глобалізації. Так, на думку М.Нуссбаума, основними факторами тривалості перехідного періоду в умовах глобалізації можуть виступати «історичні, соціально значимі події, які приводять до значних кількісних та якісних змін у формі виникнення відповідних режимів (екологічний, соціальний, культурний) [9].

В умовах глобалізації перехідні суспільства постають перед новими викликами, в результаті цього першочерговим завданням для них стає розробка стратегій життєдіяльності в умовах глобалізації, яка б, у свою чергу, передбачала адекватну реакцію на тенденції, пов'язані з процесами глобалізації.

Особливостями, що є визначальними для функціонування перехідних суспільств в умовах глобалізації, які доцільно враховувати, є те, що розвиток світу в умовах глобалізації може забезпечуватись двома напрямками: шляхом націоналізації (коли держава обирає самостійно форми розвитку) та глобалізації (інтеграція держав у глобальні структури з метою реалізації власних інтересів). Універсальною є можливість перехідних суспільств поєднувати обидва підходи, втілюючи на практиці можливість інтеграції з іншими державами, зберігаючи та утверджуючи при цьому критерії національної ідентичності. Саме тому для більшості саме перехідних суспільств постає пи-

тання збереження національних цінностей, змінивши їх таким чином, щоб не втратити самотність та пристосувати їх до викликів і умов глобалізаційного розвитку. Адже глобалізація не обов'язково зводиться до уніфікації стандартів суспільної життєдіяльності, так як суб'єктами глобалізації виступають різні суспільства, які в глобальний політичний, економічний та культурний простір роблять власний внесок. Глобалізаційні процеси передбачають також певний обмін, можливість одного суспільства користуватись здобутками іншого.

Важливим фактором при цьому виступає національна єдність поглядів на шлях суспільного розвитку. В даному контексті Д. Растоу попередньою умовою демократизації називає національну єдність [10]. Однією із форм національної держави в умовах глобалізації є «сильна» держава, яка має могутній вплив на загальноцивілізаційні процеси і керується транснаціональними критеріями розвитку. Попри те, процеси глобалізації приводять до радикальної зміни позицій національних держав. Зростає кількість недержавних суб'єктів (глобальних міждержавних та міжнародних об'єднань), яким держава передає частину своїх функцій. Обмежується влада національного уряду, держава в цілому як сукупність органів стає зовсім не обов'язковою, відповідно уряди мають все менше можливостей управляти своїми корпораціями [2]. І в результаті цього держави втрачають свою національну ідентичність. Альтернативою національної держави стає глобальна держава, суб'єктами якої є транснаціональні структури та національні держави, що об'єднані спільною ідеєю, умовами та факторами глобалізаційного розвитку. Функціонування такої держави базується на транснаціональному праві, яке є результатом від-

повідних міждержавних домовленостей і формується на основі спільних базових цінностей та інтересів між державами. Саме тому, головним викликом суспільного розвитку в умовах глобалізації стає підміна національного інтересу глобальним інтересом, який позбавляє окрему національну державу можливості реалізації власної стратегії суспільного розвитку. Методом порятунку тут може слугувати ефективна державна політика, яка відповідає національним інтересам держави, суспільства та сприяє збереженню національної ідентичності.

Однією із сучасних тенденцій, яку важко не помітити, є те, що в системі органів влади законодавчій гілці формально відводиться пріоритетне місце. Разом з тим, досить часто це положення нівелюється практичним домінуванням управлінських структур. Скажімо, в більшості країн органи виконавчої влади формуються на основі парламентської більшості, яка базується на політичному структуруванні та волевиявленню громадян. Там, де таке правило відсутнє, існує порядок затвердження у парламенті посадових осіб вищих органів виконавчої влади. Поряд з цим, уряд за будь-якої моделі влади, проводить через парламент закони, бюджет, звітує перед законодавчою гілкою влади. Попри те, практика свідчить, що реальні важелі влади знаходяться в руках представників саме управлінських структур. Дисгармонія посилюється також з огляду на принципи формування, адже обрання представників законодавчої влади відбувається за участю народу та під його контролем, а призначення урядовців може бути апаратним та навіть кулуарним. З огляду на принципи формування, у системі розподілу гілок влади законодавча вважається первинною, як за походженням, так і за структурою повноважень, проте в сучасних реаліях

є досить слабкою. Єдиним реальним впливом законодавчої гілки є контроль, тому у випадку, коли парламент послаблює виконання контрольної функції, виникає чи не найголовніша передумова для перетворення цього органу в декорацію авторитарного режиму.

Але найбільш суттєвим парадоксом сучасного парламентаризму є суперечливе відношення до органів народного представництва з боку громадян, які в основному його і формують шляхом всенародних зборів. Від волі народу залежить політична складова парламенту та його представників. Проте, в реальному житті з-поміж інших політичних інститутів якраз парламенти відзначаються найменшим рівнем народної довіри. Парламенти, як правило, формуються внаслідок всенародних виборів, але з часом втрачають значну частку народної довіри. У ряді причин такого становища речей, не слід недооцінювати й тієї ролі, яку відіграють процеси глобалізації (за оцінкою американського вченого Р. Петрелла, зокрема, це навіть основний фактор [6]).

Данні соціологічних досліджень, проведені у двадцяти країнах з розвинутою демократією, засвідчили, що значна частина, а в деяких випадках і більшість громадян, не мають «ніякої довіри» або мають «слабку довіру» до основних інститутів і організацій політичного режиму: партій, уряду, парламенту, вищої адміністрації, судів, армії, поліції, тощо [4]. З підвищенням рівня освіченості та інформованості людей стає все важче приховати нездатність держави виконувати свої функції. В результаті посилюється відчуження громадян від держави, поглиблюється недовіра до неї. Упевненість у безнадійній корумпованості держави характерно, зокрема, для країн Латинської Америки, населення яких почасти бачить у політиках найбільших ворогів демократії.

Таким чином, послаблення зв'язків між громадянами і державою в умовах глобалізації призводить до недовіри до діяльності держави.

Вище перелічені обставини також впливають і на український парламент. Питання вдосконалення роботи Верховної Ради України не полишає своєї актуальності, адже окрім вдосконалення законотворчої роботи парламент має створювати належну правову базу для інтеграції країни у європейський правовий простір. Окрім того, актуальним питанням є вирішення в правовому полі питань, прямо чи побічно пов'язаних з процесами суверенізації: співвідношення різних рівнів політичного представництва, державного управління, місцевого самоврядування, статусу окремих територій, національного фактору проблем входження в політичний процес різних соціальних груп та інтересів.

Можна цілком погодитись із твердженням, що сьогодні однією з причин суспільно-політичної кризи, яку переживає Україна, є відсутність чіткої інтегративної ідеології, яка б визначала основоположні принципи, довгострокові цілі та перспективи суспільних перетворень. Політичні сили, що здійснюють владні функції, відмовилися від утопічних нежиттєздатних комуністичних догм, але ще не змогли виробити чіткої, зрозумілої своїм громадянам, близької їх прагненням і бажанням

системи суспільних орієнтирів. Відчувається брак соціальної консолідації та довіри [11].

Висновки

Сьогодні основним напрямом реформування політичної системи України є забезпечення реального народовладдя, подолання відчуження механізму влади від народу, завершення переходу від залишків тоталітарної політичної системи до демократичної політичної системи держави. З огляду на дестабілізацію політичного становища в Україні, рівень корупціогенних факторів, розподілу соціально-економічних класів всередині суспільства, діюча модель організації державної влади, територіальна розірваність регіонів є чинниками, які заважають повноцінній розбудові правової демократичної держави. В контексті удосконалення діяльності парламенту видається, що одним із факторів, які б сприяли цьому є впровадження двопалатної моделі парламенту.

Можемо констатувати, що в даному дослідженні лише поверхнево висвітлено множинність проблем, що виникають у внутрішньому житті держав. Як видається, вирішити дані проблеми можна лише шляхом поступового, проте дієвого впровадження професійних політико-правових реформ, послідовного втілення в життя чітко визначеної державної гуманітарної політики та налагодження суспільного діалогу.

Література

1. Барабаш Ю. Г. «Глобалізаційний» виклик парламентаризму: конституційно-правовий аналіз. Часопис Хмельниц. ун-ту управління та права. 2007. № 1. С. 40–46.
2. Войтович Р. Місце, роль та функції національної держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів. Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2004. № 2. С. 70–81.
3. Гутман Е. Типи і парадокси демократії. Емі Гутман. Демократія. Антологія. упоряд. О. Проценко. К. Смолоскип, 2005. С. 143–154.
4. Доган М. Ерозія довіри в развитих демократіях. Мировая экономика и международные отношения. 1999. №5. С. 85-93.
5. Дурдинець М.Ю. Бікамералізм як продукт історичної еволюції. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1. С. 114–126.

6. Этнос и политика. авт.-сост. А.А. Прузаускас. М. Изд-во УРАО. 2000. 400 с.
7. Кувалдин В. Национальное государство в эпоху глобализации. Виктор Кувалдин, Андрей Рябов. Свободная Мысль-XXI. 2000. № 1. С. 37–47.
8. Новакова О.В., Агафонова В.С. Політичні партії: теорія та функціональні практики: навч. посіб. Луганськ. 2014. URL: <http://divovo.in.ua/navchalenij-posibnik-lugansek-2014.html?page=12>. (дата звернення 13.03.2019)
9. Nussbaum M. *Cultivatizzazione uomo: Classico defenso di reformo in liberale Educazzione*. Cembridge, MA: Harvard UP-Roma, 1999. 211 p.
10. Растой Д. А. Переходы к демократии : попытка динамической модели. Полис. 1996. № 5. С. 5–15.
11. Щедрова Г. П., Барановський Ф. В. Політологія. Луганськ. 2011. URL: <http://uk.x-pdf.ru/5pedagogika/1879668-28-schedrova-baranovskiy-karchevska-mazur-mihaylovskaya-novakova-pashina-probiygolova-politologiya-lugansk-2011-ud>. (дата звернення 13.03.2019)

Reference

1. Barabash, Y.G. (2007), "The Globalization Challenge of Parliamentarism: A Constitutional and Legal Analysis", *Chasopys Hmelnytskogo universytu upravlinnya i prava*, vol. 1, pp. 40–46.
2. Vojtovuch, R. (2004), „The place, role and functions of the nation-state in the context of modern globalization processes”, *Visnyk Natsionalnoi akademii derjavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 2, pp. 70-81.
3. Gutman, E. (2005), *Типы и парадоксы демократии* [Types and paradoxes of democracy], Gutman, E. (2005), *Demokratiya* [Democracy]. *Antologiya* [Antology], Smoloskyp, Kyiv, Ukraine.
4. Dogan, M. (1999), "Trust erosion in developed democracies", *Mirovaya ekonomika i mejdunarodnye otnosheniya*, vol.5, pp. 85-93.
5. Durdynets, M. U. (2016), "Bicameralism as a product of historical evolution", *Filosofski ta metodologichni problemy prava*, vol.1, pp. 114–126.
6. Prazaukas, A.A. (2000), *Etnos i politika* [Ethnos and policy], URAO, Moscow, Russia.
7. Kuvaldin, V. and Ryabov, A. (2000), "The national state in the afe of globalization", *Svobodnaya Mysl- XXI*, vol. 1, pp. 37–47.
8. Novakova, O.V. and Agafonova, V. S. (2014), *Politychni partii: teoriya ta funktsionalni praktyky* [Politics parties: theory and functional practices], Lugansk, Ukraine, 2014, available at: <http://divovo.in.ua/navchalenij-posibnik-lugansek-2014.html?page=12>. (Accessed 13 March 2019)
9. Nussbaum, M. (1999), *Cultivatizzazione uomo: Classico defenso di reformo in liberale Educazzione*. Cembridge, MA: Harvard UP-Roma, Great Britain.
10. Rastoub D.A. (1996), «Transitions to democracy: an attempt at a dynamic model”, *Polis*, Vol.5, pp. 5–15.
11. Shedrova, G.P. and Baranovskii, F.V. (2011), *Politologiya* [Politology], Lugansk, available at: <http://uk.x-pdf.ru/5pedagogika/1879668-28-schedrova-baranovskiy-karchevska-mazur-mihaylovskaya-novakova-pashina-probiygolova-politologiya-lugansk-2011-ud>. (Accessed 13 March 2019)

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 року